

УДК 811.111'367:17.022.1:821.111(73)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-4-22>

Лілія ШПАК,
orcid.org/0000-0002-3294-7499
магістр філології,

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна) pasichnyknataly1984@gmail.com

Наталія ЖОРНЯК,
orcid.org/0000-0001-9225-235X
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) nataliazhorniak@gmail.com

Олена ФЕДОРИШИН,
orcid.org/0000-0002-0155-1125
викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) oleno4ka1991@gmail.com

ОБРАЗНА КОНЦЕПТУАЛЬНА ТА ТВОРЧА МЕТАФОРИ В ПОЕЗІЇ ЕМІЛІ ДІКІНСОН

У статті встановлено, що у створенні гіпотези когнітивного перекладу для концептуальної образної метафори та творчої метафори, що має структуру неконвенційно проєктованих доменів, ми виходили з ідеї структурності образного проєктування, яка виводиться з гіпотези інваріантності (Invariance Hypothesis) Дж. Лакоффа, основний принцип якої звучить так: метафоричне проєктування зберігає когнітивну топологію (імідж-схематичну структуру) домену джерела (причому тією мірою, до якої вона співпадає зі структурою домену цілі). Вказано, що у світлі цієї гіпотези конвенційні образи, що проєктуються в контексті структурного образних та творчих метафор, є інваріантами: вони зберігають таку ж інваріантну образ-схему, накладаючи частини на частини, ціле на ціле, контейнери на контейнери, шляхи на шляхи тощо. Проєктуючи цей принцип у сферу дослідження образної творчої концептуальної метафори, ми розглядаємо її як структурно вмотивовану одиницю, яка охоплює дві когнітивні структури – образи, що проєктуються. Відтак ми звертаємо увагу на структурні характеристики цих образів, а більш конкретно – на їх взаємодію один з одним у процесі створення концептуальної образної метафори як структурно інтегрованого та скоординованого когнітивного цілого. Іншими словами, кожному проєктуванню, що здійснюється з домену джерела в цільовий домен, відповідає візуальна модель – сплав двох образів, які, взаємодіючи один з одним, навіюють напівнастрої чи напівідеї, пов'язані з осягненням екзистенційних основ світу. При цьому, як видно з укладеної таблиці, якщо концептуальне проєктування формулюється як констатація когнітивного змісту, то візуальна модель – як баланс двох образних сутностей, де на перший план виходить саме образ, що належить домену джерела, адже в метафорі йдеться про смисл, а точніше – про його осягнення, яке повинно бути здійсненим саме за допомогою цього образу.

Ключові слова: метафора, образна метафора, концептуальна метафора, творча метафора, поетичний текст, структура образів, художній дискурс.

Liliia SHPAK,

orcid.org/0000-0002-3294-7499

Master of Philology

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine) pasichnyknataly1984@gmail.com**Nataliia ZHORNIAK,**

orcid.org/0000-0001-9225-235X

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) nataliazhorniak@gmail.com**Olena FEDORYSHYN,**

orcid.org/0000-0002-0155-1125

Lecturer at the Department of Foreign Languages

Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) oleno4ka1991@gmail.com

FIGURATIVE CONCEPTUAL AND CREATIVE METAPHORS IN THE POETRY OF EMILY DICKINSON

The article establishes that in creating a hypothesis of cognitive translation for a conceptual figurative metaphor and a creative metaphor that has a structure of unconventionally designed domains, we proceeded from the idea of the structurality of figurative design, which is derived from the hypothesis of invariance (Invariance Hypothesis) of J. Lakoff, the main principle of which sounds yes: metaphorical design preserves the cognitive topology (image-schematic structure) of the source domain (and to the extent that it coincides with the structure of the target domain). It is indicated that in the light of this hypothesis, conventional images projected in the context of structuring figurative and creative metaphors are invariants: they preserve the same invariant image-scheme, superimposing parts on parts, whole on whole, containers on containers, paths on paths, etc. Projecting this principle into the field of research of figurative creative conceptual metaphor, we consider it as a structurally motivated unit that encompasses two cognitive structures – projected images. Therefore, we pay attention to the structural characteristics of these images, and more specifically, to their interaction with each other in the process of creating a conceptual figurative metaphor as a structurally integrated and coordinated cognitive whole. In other words, each projection carried out from the source domain to the target domain corresponds to a visual model – a fusion of two images that, interacting with each other, evoke half-moods or half-ideas related to understanding the existential foundations of the world. At the same time, as can be seen from the attached table, if conceptual design is formulated as a statement of cognitive content, then a visual model is a balance of two figurative entities, where the image that belongs to the domain of the source comes to the fore, because the metaphor is about meaning, or rather – about its understanding, which should be carried out precisely with the help of this image.

Key words: metaphor, figurative metaphor, conceptual metaphor, creative metaphor, poetic text, image structure, artistic discourse.

Постановка проблеми. Важливим моментом, що визначив теоретичні засади запропонованої нами гіпотези когнітивного перекладу для концептуальної образної метафори, є ідея «візуальної моделі» (a visual template) Д. Гліссона (Gleason, 2009), яка інтегрує в парадигму КТМ ідею, співзвучну ідеї «картинного бачення» ('picture-thinking'), або ж «бачення як» ('seeing as') М. Гестера (Hester, 1966) – ідеї абсолютного злиття смислу та образу при одночасній активації підсвідомих, інтуїтивних чинників осягнення явищ. За Д. Гліссоном, «візуальна модель» («візуальний шаблон» (a visual template) – це «дещо менш абстрактна від образ-схеми» «абстрактна фігура-посередник» (Gleason, 2009), яка дозволяє читачеві «ковзати між двома

образами [що проектується], не об'єднуючи їх» (Gleason, 2009). При створенні гіпотези когнітивного перекладу для концептуальної образної метафори це поняття є не менш важливою теоретичною опорою, аніж поняття образу-схеми при створенні аналогічної гіпотези для поетично трансформованої концептуальної метафори.

Аналіз досліджень. У нашій статті нами вивчаються характеристики структури образів, які Дж. Лакофф визначає як атрибутивну структуру (attribute structure) (Lakoff, 2009 : 90), що охоплює такі аспекти, як: колір, інтенсивність освітлення, фізична форма, кривизна [ibid], адже все це має не першочергове значення при відтворенні метафори в художньому дискурсі.

Не менш велика увага звертається нами на динамічні характеристики образів, що проектуються у процесі генерування та сприйняття концептуальної образної метафори, оскільки в поезії, а тим більше поезії такого рівня, як Е. Дікінсон, домінують образи, які окреслюються Дж. Лакоффом як (*dynamic image*) (Lakoff, 2009 : 90). Врахування цих характеристик, як буде показано в ході практичного аналізу, може становити ключову важливість для розуміння функціонування деяких метафор та пошуків шляхів відтворення їх у перекладі.

Мета статті. проаналізувати особливості образної концептуальної та творчої метафори в поезії Емілі Дікінсон.

Виклад основного матеріалу. Проектуючи засадничий принцип гіпотези інваріантності Дж. Лакоффа у сферу дослідження творчої концептуальної метафори, що має структуру неконвенційно проєктованих доменів, ми розглядаємо її як структурно вмотивовану одиницю, що, як і у випадку конвенційної концептуальної метафори, охоплює дві когнітивні структури: домени, що проектується – з тією різницею, що проектування, яке при цьому відбувається, має не конвенційний, а унікальний, творчий характер.

У процесі створення гіпотези когнітивного перекладу для концептуальної образної метафори та творчої метафори, що має структуру неконвенційно проєктованих доменів, нами було укладено об'єднану комплексну модель аналізу концептуальної образної та творчої метафор, який охоплює:

- топологічний аналіз;
- структурний аналіз;
- фреймово-сценарний аналіз.

Топологічний аналіз концептуальної образної та творчої метафор зокрема, передбачає:

- визначення типу метафори;
- створення орієнтовної назви метафори з урахуванням образів (для концептуальної образної) або доменів (для творчої метафори, що має структуру неконвенційно проєктованих доменів), що проектується;

- ідентифікація активованої епістемної моделі;
- окреслення основного значеннєвого фокусу;

Структурний аналіз, у свою чергу, передбачає:

- ідентифікацію закладеної в метафору візуальної моделі (для концептуальної образної) або концептуальних доменів (для творчої метафори, що має структуру неконвенційно проєктованих доменів);

- визначення конфігурації концептуальних проєктувань, що структурують метафору, та від-

повідних їм візуальних моделей (для творчої комплексної метафори, що має структуру неконвенційно проєктованих доменів);

- ідентифікацію образів джерела та їх аналіз, що включає дослідження таких аспектів: атрибутивна структура; характер (за критерієм статичності / динамічності); характер образного ефекту (для динамічних).

І, накінець, фреймово-сценарний аналіз концептуальної образної та творчої метафор передбачає:

- ідентифікацію активованої фреймової структури;

- характеристику окремих компонентів цієї структури (етапи, лінійна послідовність, причинні зв'язки, ціль);

- простеження сюжетної канви (для розширених метафор з елементом сюжетності);

- визначення інтенціональних характеристик сценарію в аспекті аттитюдів (евалюативні та емоційні аттитюди, аттитюди очікувань, акційні аттитюди) та в аспекті вірувань (якщо це можливо визначити з контексту);

- визначення інтенціональних характеристик сценарію у смисловому аспекті.

Продемонструємо можливості застосування розробленого підходу спочатку на прикладі аналізу творчої метафори, що має структуру неконвенційно проєктованих доменів. Для цього звернемось до метафори, яка є характерною для поезії і, зокрема, для поезії Е. Дікінсон, а саме до комплексної структурної метафори, опосередковано якою автор дістає можливість створити власну проєкцію сприйняття світу і буття в ньому людини і залучити до цього сприйняття читача. Представимо цю метафору з контексту твору Е. Дікінсон 'She sweeps with many-colored brooms' (Dickinson, 1976) та його перекладу у версії О. Зуєвського (Дікінсон, 1991) та у нашій версії (табл. 1).

У цьому випадку перед нами концептуальна творча комплексна розширена структурна метафора ЗАХІД СОНЦЯ – ЦЕ ПРИБИРАННЯ, у контексті якої проектується два загалом неспівмірних і непорівнюваних домени, які в її контексті, однак, отримують динамічно-структурну та пропозиційно-орієнтаційну цілісність. Комунікативна ціль, закладена в метафору такого типу, – це, за Дж. Стіном, "реконцептуалізація домену джерела опосередковано доменом цілі" (Steen, 2009 : 21), яка, у свою чергу, здійснюється через реконцептуалізацію її структурного та фреймово-сценарного змісту.

Висновки. Структурний зміст комплексної творчої метафори, як вже було зазначено вище,

Таблиця 1

Загальний блок	
1	2
Орієнтовна назва метафори	“ЗАХІД СОНЦЯ – ЦЕ ПРИБИРАННЯ”
Тип метафори	Концептуальна творча комплексна розширена структурна метафора
Підтип метафори	Споглядально-рефлексивна & сюжетна
Активована епістемна модель	Романтизм
Основний фокус значення	Ідея одухотвореності світу; ідеї таємниці світу і таємниці жіночності
Структурний блок	
Домен джерела & цільовий домен (для творчої метафори, що має структуру неконвенційно проєктованих доменів)	<ul style="list-style-type: none"> – Прибирання – Захід сонця
Концептуальні проєктування, що структурують метафору (для творчих комплексних метафор, що мають структуру неконвенційно проєктованих доменів)	<ul style="list-style-type: none"> – Промені призахідного сонця – це господиня; – ефекти, що створюються цими променями, – це мітла; – смуги на вечірньому небі – це клапті і смужки тканини; – кольори води, що відбила вечірнє небо, – це обрізки тканини й одночасно дорогоцінні камені; – зміна кольорів неба і води – це розкидання обрізків тканини; – об’єкти [імовірно, дерева, хмари], що рухається на вітрі – це фартух господині, який здіймається в повітря; – зміна вечірніх кольорів неба на темряву і зірки – це танення в зірках кольорової мітли
Візуальні моделі	<ul style="list-style-type: none"> – Господиня – промені призахідного сонця; – мітла – ефекти, що створюються цими променями; – клапті і смужки тканини, що розлітаються вгорі, – смуги на вечірньому небі; – обрізки тканини й одночасно дорогоцінні камені, що плывуть по воді, – кольори води, що відбила вечірнє небо; – розкидання обрізків тканини – зміна кольорів неба і води; – фартух, який здіймається в повітря – об’єкти [імовірно, дерева, хмари], що рухається на вітрі; – танення в зірках кольорової мітли – зміна вечірніх кольорів неба на темряву і зірки
Образи джерела	Господиня, мітла, водойма, клапті, нитки, фартух, зорі
Характер образів джерела за критерієм статичності / динамічності	Образи мають динамічний характер: спочатку має місце неохайна досконалість розкидання клаптів і літання фартухів, а потім вся картина зникає в таємниці.
Характер образного ефекту (для динамічних)	<ul style="list-style-type: none"> – ефект розкидання і розкиданості; – ефект плавного щезання
Атрибутивна структура образів джерела	Мітла господині барвиста; обривки ниток, що плавають розкидані на воді, мають пурпуровий колір; вони мають структуру торочок (‘a Purple Ravelling’); дорогоцінні камені – це смарагди і янтар; господиня знаходиться на заході, а смарагди – на сході.
Фреймово-сценарний блок	
Активована фреймова структура	Базовий досвід, який організовує пропозиційні та орієнтаційні характеристики ситуації, пов’язаної з фреймом прибиранням; дитячі установки, пов’язані з фреймом вечірнього відходу додому; базова орієнтація у структурі фрейму призахідного сонця.
Окремі компоненти фреймово-сценарної структури (етапи, лінійна послідовність, причинні зв’язки, ціль)	<ul style="list-style-type: none"> – замітання здійснюється з ціллю прибрати як-небудь розкидані клапті і шматки сміття; – якщо мести не дуже охайно, навколо здіймаються пилюка і залишаються розводи
Сюжетна канва (для сюжетних метафор)	Господиня мете барвистою мітлою край неба і залишає неприбраною поверхню води. Від того на воді з’являються напів нитки, напів дорогоцінні камені. Лірична героїня просить її повернутись і прибрати, але Господиня разом з мітлою щезають у зорях.

1	2
Інтенціональні характеристики сценарію: аспект аттитюдів	– емоційні аттитюди: майже невловимі, але все ж по-дитячому яскраві настрої, пов'язані з відчуттям таємниці й одухотвореності світу; відчуття причетності до таємниці жіночності й ідентифікації себе з господинею (для жінок); – акційний аттитюд: дитяча установка на відхід додому з настанням темряви; – віра: дитяча віра в чудо
Інтенціональні характеристики сценарію: смисловий аспект	– Світ – це таємниця; – жіночність – це тамниця також: у ній інколи має місце неохайність буднів, але це також досконалість

становить сукупність переважно конкретно-образно представлених концептуальних проектувань (творчі онтологічні метафори, одна з яких персоніфікація), реконцептуалізація яких пов'язана з типом сприйняття, що може бути окресленим як «картинне бачення», або ж «бачення як» (Hester, 1966). Іншими словами, кожному проектуванню, що здійснюється з домену джерела в цільовий домен, відповідає візуальна модель – сплав двох образів, які, взаємодіючи один з одним, навіюють напівнастрої чи напівідеї, пов'язані з осягненням екзистенційних основ світу. При цьому, як видно з укладеної таблиці, якщо концептуальне проектування формулюється як констатація когнітивного змісту, то візуальна модель – як баланс двох образних сутностей, де на перший план виходить саме образ, що належить домену джерела, адже в метафорі йдеться про смисл, а точніше – про його осягнення, яке повинно бути здійсненим саме за допомогою цього образу. Відтак свідомість читача, який сприймає цю метафору, теоретично може зловити ідею, закладену в певне концептуальне проектування: він знає, скажімо, що кольорами води, що відбила вечірнє небо, відповідають обрізки тканини, але його підсвідомість у цей час творить дивну, не до кінця зрозумілу для нього напівказку, в якій співіснують смуги вечірнього неба – і водночас розкидані по воді невагомні клапти, і грань між ними невловима, що власне

і становить поезію. Все це відповідно повинен відчутти і передати перекладач, але, на противагу читачеві, він мусить знати анатомію активації такої роботи підсвідомості, враховуючи не лише уявлення про концептуальні проектування, характерні для творчої комплексної метафори, та відповідні їм візуальні моделі, але й про характеристики образної складової цих моделей, що проектується з домену джерела, а саме характер образів за атрибутивною структурою та за відповідністю критерію статичності / динамічності, щоб належно відтворити це в перекладі. В аналізованому випадку клапти на воді мають кольори дорогоцінних каменів і, очевидно, ними і є, і характер їх динамічний: вони спочатку створюють ефект текучості, а потім – у контексті всієї картини – плавного щезання. Бачення окреслених нюансів є при перекладі поезії надзвичайно важливим, адже це і є ті аспекти, про які Е. Табаковська писала як про «ледь уловимі виміри образності», які «наче мазки пензлем на картині – співіснують і співпрацюють у створенні зв'язного гамонійного полотна» (Табаковська, 2013 : 102, 103). І якщо ці аспекти мають певну форму або певний колір, якщо вони злітають чи плывуть, то все це повинно бути відтворено, адже разом з ними буде текти або злітати уява читача, і саме в цій динамічній формі буде працювати його образне мислення – образно-інтуїтивне осягнення речей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gleason D.W. The Visual Experience of Image Metaphor: Cognitive Insights into Imagist Figures. *Poetics Today*. 2009. Vol. 30, nr. 3. P. 423–470.
2. Hester M.B. Metaphor and Aspect Seeing. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 1966. V. 25-2. P. 205–212.
3. Lakoff G. *More than Cool Reason: a Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: The University of Chicago Press, 1989. 237 p.
4. Steen G. From linguistic form to conceptual structure in five steps: analyzing metaphor in poetry. *Cognitive poetics: goals, gains and gaps* / [edited by Geert Brone, Jeroen Vandaele]. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2009. P. 197–222.
5. *The Complete Poems of Emily Dickinson* / ed. Thomas H. Johnson. Boston, Toronto: Little, Brown and Company Limited, 1976. 770 p.
6. Дікінсон Е. Лірика / Е. Дікінсон: 3 англ. / упоряд. та передм. С. Павличко. К.: Дніпро, 1991. 301 с.

7. Табаковська Е. Когнітивна лінгвістика і поетика перекладу / Е. Табаковська; пер. [з англ.] С. Тюпа. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2013. 203 с.

REFERENCES

1. Gleason D.W. The Visual Experience of Image Metaphor: Cognitive Insights into Imagist Figures. *Poetics Today*. 2009. Vol. 30, nr. 3. P. 423–470.
2. Hester M.B. Metaphor and Aspect Seeing. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 1966. V. 25-2. P. 205–212.
3. Lakoff G. *More than Cool Reason: a Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: The University of Chicago Press, 1989. 237 p.
4. Steen G. From linguistic form to conceptual structure in five steps: analyzing metaphor in poetry. *Cognitive poetics: goals, gains and gaps* / [edited by Geert Brone, Jeroen Vandaele]. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2009. P. 197–222.
5. *The Complete Poems of Emily Dickinson* / ed. Thomas H. Johnson. Boston, Toronto: Little, Brown and Company Limited, 1976. 770 p.
6. Dickinson E. *Liryka* [Dickinson E. Lyrics] / E. Dickinson: Z anhl. / uporiad. ta peredm. S. Pavlychko. K.: Dnipro, 1991. 301 s. [in Ukrainian].
7. Tabakovska E. *Kohnityvna linhvistyka i poetyka perekladu* [Cognitive linguistics and poetics of translation] / E. Tabakovska; per. [z anhl.] S. Tiupa. Ivano-Frankivsk: Vyd-vo Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu im. V. Stefanyka, 2013. 203 s. [in Ukrainian].